

Maksude tulevikust

Ilmunud: Eesti Ekspress 11.11.2015

Läbi aegade on valitsejad pidanud võimul püsimiseks maksustama oma ajastu suurimaid rikkuseallikaid. Olgu nendeks siis maa, kaubateed või soolakaevandused. Oleks naiivne arvata, et kaasaegse demokraatliku valitsuse puhul see vajadus kaob. Suurima rikkuse allikas on alati ka suurimaks ebavõrdsuse allikaks. Seda tõsiasi eirav valitseja riskib uute rivaalide esilekerkimisega. Ometi paistab just arenenud riikides süvenevat veider lõhe majandusliku ja maksu-reaalsuse vahel. Ühest küljest elame 21. sajandi infoühiskonnas. Siin on suurima rikkuse allikateks piiriülesed finantsturud, meta-andmed ja innovatsioon. Siin on esile kerkinud uus klass ülirikkaid. Neid, kes on väljunud mõnest komeedina taevasse sööstnud idufirmast. Neid, keda Robert Frank kirjeldab oma raamatus „*Richistan*“. Siin on ülitäpsed kaardid teie telefonis. Tasuta. Pankrotti pole kaarditootja teps mitte läinud. Vastupidi, viimase aastaaruande kohaselt oli Google'i bilansis vaba raha 64 miljardit dollarit ja laenukoormus puudus. Ent selle ühiskonna maksusüsteem oleks justkui 20. sajandisse kinni jäänud. Siin on endiselt märksõnadeks palk ja autod, tarbimine ja kapital. Tsiviliseeritud infoühiskonna toimimine ilma uusi rikkuseallikaid maksustamata on pikas plaanis igal juhul võimatu. Kasumimaksuga pole selles maailmas midagi teha. Skype ei tootnud kasumit, kuid müüdi kõrgema hinna eest kui kõik meie pangad kokku.

Enne kui asuda uusi mudeleid disainima, tasub üle vaadata reeglid ja jõud, mis neile mõjuvad. Mäletan, et ülikoolis loetud sissejuhatus maksuteooriasse polnud raske aine. Lihtsad alusprintsipiibid, ei mingit raketiteadust. Maksubaas peaks olema võimalikult lai – suur põld annab suurema saagi. Maksumäär tuleks hoida mõistlikult madal, et põldu mitte ära kurnata. Maksu objekt peaks olema lihtne ja selgelt mõõdetav, et saak koristamise käigus ei haihtuks. Samuti tuleks maksumaksjaid kohelda võrdselt. Diskrimineerimine, ehk maksuerandid ja -soodustused on kurjast. Ja lõpuks peaksid maksud olema ka universaalsed. Teisisõnu, maksu allikad ja nende kulutamise otstarve tuleks hoida teineteisest lahus. Ühiskonna kuluvajadused ja tuluallikad asuvad eri kohtades ning on pidevas muutumises. Seetõttu pole tark neid omavahel siduda.

Eesti tänast maksusüsteemi nende „ehitusnormidega“ kõrvutades näeme, et mitte ükski meie maksudest ei kannata tegelikult kriitikat. Näiteks OÜde probleemistiku tuum on ebavõrdne kohtlemine. Üht tulude alamliiki – palgatulu – koormab riik poole suuremate maksudega kui teisi. Miks ometi? Kas rendileandjad ja autorid ei haigestu? Ehk oleks aeg sotsiaalmaks üldse „kapist välja“ tuua ja asendada ühtse tulumaksuga (ilma, et keegi kaotaks või võidaks)? Täna pole enamikul tööturu nõrgematest osalistest aimugi oma töö tegelikust väärtusest. See pärsib nende võimet enese eest seista ja taastoodab nõrkust ja abitust ühiskonnas.

Ent naaskem tuleviku juurde. Millised uue ajastu maksumudelid võiks olla teooriaga kooskõlas? Ilmekas näide valitsuste tegemata kodutööst on finantstehingute maks suurusjärgus 0,01-0,5% tehingu (sisuliselt iga makse) kohta. Idee on aastakümneid vana. Loomulikult on finantssektor sellele vastu. Nemad oleks ju maksjad. Loomulikult hoiatavad nad kapitali liikumistakistuste ja majandusseisaku eest. See on rebase jutt. Hoiatajad ise on kaardimakseid kogu aeg paari-kolme protsendiste teenustasudega maksustanud. Ka väärtpaberiturul tavapärased haldus- ja tehingutasud on kordades suuremad. Kus see seisak on?

Teine infoühiskonna jaoks loogiline maksukoht on intellektuaalomand. Seda saab riik kaitsta ja maksustada täpselt samamoodi, nagu maaomandit. Arvepidamine on olemas ja Youtube'is peavad valvet masinad. Mis juhtuks, kui riik võtaks oma alamate õiguste kaitse maailmas enda õlgadele, tagaks neile vastavate tasude laekumise ja ühtlasi maksustaks kaitsealuse omandi kindla aastamaksuga? Näiteks mõni või mõnikümmend eurot aastas iga enam kui viie aasta vanuse intellektuaalomandi ühiku pealt? Tõenäoliselt saaksid autorid paremini makstud, kuid riigile sisse see eriti ei tooks. Ent maksu mõte on mujal. Neile, kes suudavad omandi selle ajaga teenima panna, poleks maks mingi probleem. Enamus ei suuda. Neil oleks võimalik siirata omand riigile, kes omakorda saaks selle avada vabaks kasutamiseks oma kodanikele ja ettevõtetele. Seisev intellektuaalomand on tänases majanduses umbes sama, mis söötis põllumaa keskaegse näljahäda tingimustes. See tuleb saata ringlusse.

Kolmas loogiline maksukoht on andmed, ehk midagi andmeaktsiisi sarnast. Ka siin on arvestus olemas ja teenusepakkujate arv ei erine kütuse- või alkoholikäitlejate omast. Seades maksuvabaks läveks näiteks 15 gigabaiti kuus (Google Drive'i tasuta salvestusmaht) ja maksustades sealt edasi iga allalaetud gigabaidi ühe sendiga, ei häiriks see tavakasutajat kuigivõrd. Imselt poleks alglaekumine suur. Ent kas me riigil on veel mõni maks, mille baas kahekordistub iga 18 kuu tagant? Moore'i seadus annab andmetele ette just sellise kasvutempo. Seadus tähistas hiljuti oma viiekümnendat juubelit ja tempo raugemist lähiajal veel ei paista. *Blockchain*, asjade internet ja isesõitvate autode viirustõrjetarkvara on alles ootel.

Loetelu võiks jätkata, kuid lõpetuseks toon hoopis kaks näidet veidi teistsugusest maailmast. Soome riik avalikustab igal sügisel oma maksumaksjate andmed. 2013. aasta suurimateks maksjateks osutusid seal kaks noort meest, Ilkka Paananen ja Mikko Kodisoja. Nad olid müünud jaapanlastele kontrollosaluse mängutootjas Supercell ja tasunud tehingu pealt tulumaksu 108,5 miljonit eurot. Mäletan, et see uudis pani kukalt kratsima. Moodne maailm oluks täis võimalusi nii suure maksu vältimiseks. Miks nad maksid? Meeste endi vastus oli põhjamaiselt lühike. Soome on hea maa ja neile palju andnud, nüüd oli nende kord vastu anda. Minu meelest on Eesti isegi veidi parem maa, kuigi olen ses küsimuses ilmselt erapoolik. Seepärast toon teise näite siit. 15. detsembril 1999 võttis Riigikogu vastu uue tulumaksuseaduse ja järgmise aasta eelarve. Nendes rehkendati ettevõtte tulumaksu osas umbes miljardikroonise vähenemisega aastas. Tegelik laekumine moodustas 2000. aastal 135%, järgmisel 185% ja ülejäämisel aastal 306% ennustatust. Kokku laekus kolme aasta jooksul enam ligi 1,5 miljardit krooni. Kes ei usu, võib kõrvutada 2000a riigieelarve seletuskirjas olevat prognoosi ja edasisi aastaaruandeid. See ei tõesta, et meie tulumaksusüsteem oleks puudusteta (kaugeltki mitte). Küll aga tõestab, et me ei oska ennustada. Seadusemuudatuse mõju ettevõtete maksukäitumisele ei osanud meie parimad analüütikud tollal ette näha. Ei oska ka nüüd. Inimkonna ennustamisvõime ei ole vahepeal paranenud. Sellegipoolest kinnitavad mõlemad näited üht: maksumoraali tasub panustada. Kui kodanikud on riigi üle uhked, tuleb ka riigikassa täis. Käibedeklaratsiooni lisa ja väikeettevõtjate pitsitamine siin kaasa ei aita. ID kaart oli riigile palju tulusam projekt.

Guido Viik